

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ  
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΕΡΙ ΤΟ ΚΑΙΡΙΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ  
ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ  
ΕΝ Τῷ ΕΡΓῷ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ  
ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΝ ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ  
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟ 3ον ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΑΥΤΟΥ  
«ΑΜΤ» = ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ

(ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΩΝ)

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», τόμ. ΚΣτ' (1984) σσ. 521-537

ΑΘΗΝΑΙ 1984

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ  
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΕΡΙ ΤΟ ΚΑΙΡΙΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ  
ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ  
ΕΝ Τῷ ΕΡΓῷ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ  
ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΝ ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ  
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟ 3ον ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΑΥΤΟΥ  
«ΑΜΤ» = ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ

(ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΩΝ)

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», τόμ. ΚΣτ' (1984) σσ. 521-537

ΑΘΗΝΑΙ 1984



Οικουμενικός διάλογος διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν  
καὶ αἱ βασικαὶ φιλολογικαὶ ἱστορικαὶ ἡμῶν ἔρευναι ἀνακοινωθεῖσαι ἐν τῇ  
Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν (1956-7 καὶ 1961) καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου  
(1960) καὶ δημοσιευθεῖσαι ἐν Würzburg καὶ ἄλλαι σημαντικαὶ ἑτερόδοξοι  
ὡς ἀφετηρία διὰ τὴν ἀπάντησιν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὸ ζῶν κείμενον,  
«περὶ τοῦ λειτουργήματος», τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

*Ἀφιεροῦται*

*εἰς τὴν μνήμην τῶν Προέδρων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*

*ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΡΩΜΑΙΟΥ (1956)*

*ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΠΟΥΛΙΤΣΑ*

*ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΚΟΥΓΕΑ*

*ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ*

*ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΙΩΑΚΕΙΜΟΓΛΟΥ*

*διὰ τὴν σημαντικὴν συμβολὴν των νὰ γίνον καὶ δημοσιευθοῦν  
αἱ πρῶται φιλολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τοῦ  
Πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας τῶν δύο πρώτων αἰώνων.*

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν  
Μέλους τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Π. Σ. Ε.  
(Ἐκκλησία Ἑλλάδος)  
Προέδρου τοῦ Φ. Σ. «Παρνασσός»

ΠΕΡΙ ΤΟ ΚΑΙΡΙΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ  
ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ  
ΕΝ Τῷ ΕΡΓῶ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ  
ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΝ ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ  
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟ 3ον ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΑΥΤΟΥ  
«ΑΜΤ» = ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

Α'. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ γεγονός: α) τῆς ἐξαντλήσεως 1350 ἀντιτύπων τῆς α' καὶ β' ἐκδόσεως (1956/7, 1959) τῆς Ἀνακοινώσεώς μου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν περὶ τοῦ Ἀρχεγόνου Πολιτεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ποῦ ἀφορᾷ τὸ καιρίον πρόβλημα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Διαλόγου διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Ἐνώσεως (βλ. κατωτέρω), β) τῶν 500 ἀντιτύπων τῆς α' καὶ β' ἐκδόσεως τῆς μεταφράσεως αὐτῶν εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ τοῦ Κέντρου Ἐρευνῶν τῶν Παρισίων (Istina 1964 καὶ 1966) — ὑπάρχει καὶ ρωσικὴ μετάφρασις — ὡς καὶ τῶν περιλήψεων εἰς τὴν γερμανικὴν (Zeitschrift für Savigny-Stiftung Kanonistische Abteilung, τ. 1958, σ. 337-342), τὴν γαλλικὴν («Θεολογία») καὶ ἀγγλικὴν («Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» κ.ἄ.), ἔτι δὲ καὶ τῆς γερμανικῆς μεταφράσεως τῆς Ἀνακοινώσεως τοῦ Ἰουνίου 1961 (διὰ τοῦ ἀειμνήστου Σ. Κουγέα) «Περὶ τοῦ τοπικοῦ καὶ χρονικοῦ περιορισμοῦ ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὅρου Ἐπίσκοποι καὶ Διάκονοι» καὶ τῆς σημασίας του διὰ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων τῶν πηγῶν τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας, γ) τῆς μικρᾶς κυκλοφορίας ἐρεῦνης μου ἀνακοινωθείσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου: «Warum die Urkirche von Antiochia den ἴπροεστῶτα πρεσβύτερον» der Ortsgemeinde als ἴho Episkopos» bezeichnete» (1961) καὶ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεώς της («Διατί ἡ πρώτη Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας ἐχαρακτήρισε τὸν ἴπροεστῶτα πρεσβύτερον» τῆς τοπικῆς κοινότητος διὰ

του 'ὁ ἐπίσκοπος'), 'Επιστημονική 'Επετηρίς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 15 [1965] 633-658) καὶ δ) τὸ γεγονός, ὅτι μόνον αἱ γερμανικαὶ περιλήψεις τῶν δύο πρώτων καταχωρήθησαν εἰς τὸ ἐν Würzburg δημοσιευθὲν ἔργον μου «Ökumenischer Dialog ohne 'Konsensus'» (1983), ἐπέβαλεν ὄχι μόνον νὰ ζητήσω τὴν πλήρη ἔκδοσιν τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ἔργου ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ καὶ νὰ γράψω τὸ παρὸν (βραχύτατον τεῦχος), διότι ἐπίκειται ἡ τελικὴ συζήτησις καὶ λήψις θέσεως ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔναντι τῶν 3 κειμένων τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν: περὶ τοῦ Βαπτίσματος, τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ τοῦ Λειτουργήματος.

Σημειωτέον, ὅτι, ἐνῶ τὸ 3ον κείμενον εἶναι βασικὸν διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν τούτοις εἰς ὀλίγα σημεῖα ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ καθολικαὶ ὀρθόδοξοι ἀντιλήψεις, ἐνῶ ἡ ξένη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα περιέχει παλαιὰς προτεσταντικὰς ἀντιλήψεις περὶ «βασιλείου ἱερατεύματος», ἀποσιδιάζει δὲ ἡ σύστασις τῆς Ἱερωσύνης ὡς μυστηρίου, ἔτι δὲ σχετικοποιεῖται τὸ Πολίτευμα τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας κ.ἄ. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐρευνῶν, αἵτινες δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν, δὲν εἶναι μόνον αἱ ἡμέτεραι, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰ. Καρμίρη, Υ. Congar καὶ Ἰ. Ζηζιούλα.

Ὅθεν τὸ 3ον κείμενον εἶναι φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀθεμελιώτον. Ἄλλὰ τῆς νέας μεταφράσεως καὶ τοῦ σχολιασμοῦ τοῦ 3ου κειμένου ΑΜΤ (= λειτουργήμα), ὑπὸ τοῦ γράφοντος γενομένη, ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ τὸ παρὸν περιληπτικὸν σημείωμα τῶν ἐρευνῶν, ὡς καὶ ἡ συζήτησις περὶ τῆς μεθόδου ἐρεύνης εἰς τὸ Π.Σ.Ε. τοῦ μεγάλου θέματος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς τῆς οὐσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Διαλόγου.

\*  
\*  
\*

Τὸ γεγονός δέ, ὅτι τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1985 τὸ βραδύτερον<sup>1</sup>, συμφώνως πρὸς τὴν σχετικὴν ἀπόφασιν τῆς ΣΤ' Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Βανκούβερ τοῦ Καναδά (23 Ἰουλίου - 10 Αὐγούστου 1983), πρέπει αἱ Ἐκκλησιαί-μέλη νὰ λάβουν θέσιν (διότι περὶ ἀποδοχῆς δογματικῶν κειμένων στερουμένων ἀκριβείας καὶ ἐσωτερικῆς ἐνότητος ἐκκλησιολογικῆς οὐδεὶς δύναται νὰ γίνη λόγος), ἐπέβαλεν ὡσαύτως τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος. Τὰ 3 κείμενα Taufe - Eucharistie καὶ Amt (= Βάπτισμα, Εὐχαριστία καὶ Λειτουργήμα) ἠτοιμάσθησαν τελικῶς ἐν Λίμα τοῦ Περού (Ἰαν. 1982)<sup>2</sup>. Τὰ ἀρχικὰ

1. Πρβλ. Gathered for Life. Official Report VI Assembly World Council of Churches Vancouver, Canada 24 July - 10 August 1983. Edited by David Gill, Geneva 1983, σελ. 47.

2. Ἦμην παρὸν εἰς ἀμφοτέρας τὰς Συνελεύσεις, ὧν ἡ τελευταία, ἐν Περού, ἦτο τῆς Faith and Order.

κείμενα ταῦτα ἀπερρίφθησαν εἰς τὴν προτέραν μορφήν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διότι πρόκειται περὶ ἐκθέσεως πορισμάτων συζητήσεων, θεολογικῶν κειμένων μεταξύ ἀντιπροσώπων Ἐκκλησιῶν καὶ μὴ Ἐκκλησιῶν στερουμένων ἀκριβείας καὶ φιλολογικοῖστορικήσ θεμελιώσεως. Ἡ αὐθεντικὴ ἀπόρριψις προεκάλεσε παράπονα, δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ γράψω κείμενον καὶ ν' ἀναγνώσω τοῦτο εἰς σύσκεψιν τῶν Ὁρθοδόξων ἐν Chambesy παρὰ τὴν Γενεύην κείμενον πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ἀπορρίψεως. Τοῦτο μετέφρασα εἰς τὴν ἑλληνικὴν, φέρει δὲ τὸν τίτλον «Στοχασμοὶ καὶ Προοπτικαὶ περὶ τὴν προβληματικὴν τῶν λεγομένων (τότε ἐν Ἀκκρα τῆς Ghana 1974) 'Konsensus Texte'» (Ἀθῆναι 1981, ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας»). Ἡ ἀναθεώρησις ἐν Λίμα τοῦ Περού ἐπιβάλλει τῶρα ἄλλην τακτικὴν, ὅχι μόνον διότι ἐβελτιώθησαν εἰς τινα σημεῖα συγκλινουσῶν ἀπόψεων μεταξύ τῶν σφόδρα διαφερουσῶν πρὸς ἀλλήλας Ἐκκλησιῶν, Ὁμολογιῶν κ.λπ., ἀλλὰ καὶ διότι προσετέθη εἰς τὴν παρ. 23 τοῦ κειμένου περὶ τοῦ λειτουργήματος (Ministry, Ministère, Amt) πρότασις περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ θεσμοῦ «τ ἡ σ Ἐ π ι σ κ ο π ῆ ς» ὡς βασικοῦ διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ποικίλα ἀντιφατικὰ πολλάκις περὶ τῶν 3 ἱερατικῶν βαθμῶν, χωρὶς νὰ ἀναγνωρίζεται τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης. Στήριγμα τοῦ 3ου κειμένου, Amt, εἶναι «τὸ βασίλειον ἱεράτευμα», ὅπερ ἐπιτρέπει τὴν σκέψιν ἀναθεωρήσεως τῶν 3 ἱερατικῶν βαθμῶν καὶ «ἀποδοχὴν» τῆς δῆθεν ἱερωσύνης τῶν γυναικῶν<sup>3</sup>.

Ἀντιπροσωπεύων τὴν ἄποψιν, ὅτι ὀφείλομεν οἱ Ὁρθόδοξοι, ἤτοι οἱ ὄντως Καθολικοὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, νὰ σχολιάσωμεν ἐμπεριστατωμένως καὶ μετ' ἐπιστήμης τὰ ἐν λόγῳ τρία κείμενα, νομίζω ὅτι πρέπει — ἐφ' ὅσον δὲν δύνανται βεβαίως νὰ γίνουσι δεκτὰ ὑπὸ τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς δογματικῶς μὴ ἀκριβῆ καὶ πολλάκις ἀντιφατικὰ — νὰ σταλῶσιν ἐγκαίρως εἰς τὸ Π.Σ.Ε. καὶ τοὺς διμερεῖς ἐπισήμους διαλόγους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρόκειται νὰ προέλθῃ κάποτε ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὅθεν ἐπιχειρῶ α) νὰ συνεχίσω τὰς παλαιὰς ἔρευνας μου περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ καὶ τῶν 3 ἱερατικῶν βαθμῶν, πού ἀνεκοινώθησαν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, αὐτοπροσώπως τὴν 17ην Μαΐου 1956 καὶ διὰ τοῦ Σωκρ. Κουγέα τὸν Ἰούνιον τοῦ 1961, καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου τὸ 1960, εἶτα καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν τὴν 1ην Αὐγούστου 1977 καὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ ἔργον μου «Ökumenischer Dialog ohne Konsensus» (Würzburg

3. Βλ. ἑλληνικὴν μετάφρασιν «Περὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἶναι δυνατὴ συμφωνία εἰς τὸ Λειτουργίωμα (Ἱερωσύνην) καὶ τὴν Θ. Εὐχαριστίαν ἐν τῇ Οἰκουμένικῃ Κινήσει», Θεολογία 49 (1978) 752-774. Πρβλ. καὶ βιβλιογραφίαν Γ' μέρους τοῦ παρόντος.

1983), εις τὸ ὁποῖον ἐκτὸς τῆς περιλήψεως τῶν ἀνωτέρω ἐρευνῶν περιέχεται νέα μεγάλη ἐρευνα ὑπὸ τὸν τίτλον «Successiones Apostolorum», καὶ β) νὰ διερευνήσω φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς τὰ κατὰ τὸν ὄρον («ἡ ἐπισκοπὴ» μετὴν ἐντυπωσιακῆν ἔνδειξιν «Ἡ ἀποστολικὴ λειτουργία Ἐνότητος τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας») (ἴδε βιβλιογραφίαν Γ' καὶ Δ' μέρους τοῦ παρόντος τεύχους). Ἦλθε δὲ ἡ ὥρα νὰ ἐπισημανθῇ διὰ τοῦ παρόντος τεύχους ἡ πρωταρχικὴ σημασία τῶν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν (1956-7, 1961) καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου ἐρευνῶν - ἀνακοινώσεων, διότι εἶναι τὰ μόνα κείμενα ποῦ δίδουν διέξοδον εἰς τὴν φιλολογικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐρευναν τῶν κειμένων, μετὰ τὰ ὁποῖα ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἐκκλησιολογία αὐτῆς δικαιοῦνται<sup>4</sup>.

Μετέχων τῆς ὑποεπιτροπῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἀπαντήσεως τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ δὴ καὶ ὡς εἰσηγητῆς τοῦ γ' κειμένου ἀπεφάσισα νὰ κάμω νέαν μετάφρασιν τοῦ ἐν λόγῳ κειμένου περὶ AMT (= λειτουργήματος) καὶ νὰ σχολιάσω τοῦτο. Ἀπεφάσισα δὲ νὰ γράψω τὴν παροῦσαν βραχυτάτην μελέτην, ὄχι μόνον διὰ νὰ τονίσω τ' ἀνωτέρω περὶ τῶν ἐρευνῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ δείξω, ὅτι χωρὶς τὴν μελέτην τῶν ἐρευνῶν καὶ τὴν φιλολογικοῖστορικὴν θεμελίωσιν αἱ γενικαὶ πολλάκις ἀόριστοι θεολογικαὶ συζητήσεις χωρὶς τὴν ἐπιστημονικὴν θεμελίωσιν μιᾶς Ἐκκλησιολογίας, αἱ ὁποῖαι γίνονται εἰς τὸ Π.Σ.Ε., εἶναι ἀδύνατον νὰ προσφέρουν θετικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν π ρ ο π α ρ α σ κ ε υ ῆ ν τῆς ποτε ἐνώσεως, αἱ δὲ συγκλίνουσαι, καὶ πάντως ἐρευνητέαι εἰδικῶς, θεολογικαὶ ἀποψεις εἰς οὐδὲν ὠφελούν. Ἡ κήρυξις εἰς ἄγνοιαν τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καὶ ἡ μὴ λεπτομερὴς συζήτησις (δὲν ὑπάρχει χρόνος εἰς τὰς συζητήσεις τοῦ Π.Σ.Ε. ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἀληθείας) (πρβλ. ἐπόμενα) εἶναι ἄσκοπος. Τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν εἰς πολλὰ ἔργα. Π.χ. ἐν ἀπὸ τὰ πολλὰ, εἰς τὸ ὁποῖον εὔρον παραπομπάς, ἡ μεγάλη Theol. Encyclopaedia, τόμ. Α', Νέα Ὑόρκη, Βερολίνον, ἔνθα εἰς τὸ ἄρθρον Bischof παρετήρησα, ὅτι ὁ συγγραφεὺς Neumann γνωρίζει μόνον τὴν ἐν Μονάχῳ ἀνακοινώσιν μου καὶ παλαίει μετὰ τὰ παλαιὰ σχήματα, πρεσβύτεροι ἢ ἐπίσκοποι ἢ διάκονοι, ἦτοι μετὴν σύγχυσιν ποῦ ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν παρ. 24 τοῦ 3ου κειμένου τοῦ Π.Σ.Ε., περὶ οὗ ἀνωτέρω.

Ἡ ἐξάντλησις τῶν κειμένων μου καὶ μάλιστα τοῦ ἑλληνικοῦ τοῦ 1959 καὶ τῆς β' ἐκδόσεως τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ 1966 ἐπιβάλλει ὄχι μόνον τὴν δημοσίευσιν τῆς παρουσίας περιληπτικῆς ἐκθέσεως, ἀλλὰ καὶ μίαν νέαν πλήρη ἐκδοσιν τῆς Πραγματείας «Ökumenischer Dialog ohne Konsensus»), διότι μόνον ἡ συνολικὴ ἐκδοσις καὶ συμπλήρωσις τῶν ἐρευνῶν

4. Βλ. Ἰ. Καρμίρη, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία. Δογματικῆς τμήμα Ε', Ἀθήναι 1973, ἔνθα πλήρης ἀξιοποιήσις.

μὲ τὴν βοήθειαν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἡμπορεῖ νὰ βοηθήσῃ νὰ δοθῇ ἀπάντησις εἰς τὸ Π.Σ.Ε. διὰ τὸ θέμα τῆς ἀληθείας περὶ Ἱερωσύνης τῶν 3 Ἱερατικῶν βαθμῶν, εἰδικώτερον τοῦ ἐπισκόπου, ὡς διαδόχου τῶν Ἀποστόλων καὶ συνδέσεως («τῆς ἐπισκοπῆς») αὐτῶν μετὰ τῆς Θ. Εὐχαριστίας (Ἀκλήμεντος, Ἰγνάτιος) καὶ γενέσεως τοῦ Καθολικισμοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως (συνήθως λέγεται «ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου»).

Ἔτσι θὰ ὀλοκληρωθῇ ἐν μεγάλῳ μέτρῳ, ὅ,τι ἤρχισεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν (1956 καὶ 1961) καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου (1960).

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια.

Μάιος 1984

Γ. Ι. Κ.

### Β'. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

*Ἡ σπουδαιότης τῶν φιλολογικῶν καὶ ιστορικῶν ἐρευνῶν διὰ τὸ Πολίτευμα τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἀνακωινωθείσων ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν (1956 καὶ 1961) καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου (1960) διὰ τὴν θέσιν τῆς Ὀρθοδοξίας ἔναντι τοῦ 3ου κειμένου («Περὶ λειτουργήματος») τοῦ Π.Σ.Ε. (Ὁφειλομένη ἀπάντησις τῶν Ἐκκλησιῶν μέχρι 31.12.1985).*

Ἦλθεν ἡ ὥρα, μὲ τὴν ἀποστολὴν εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῶν τριῶν κειμένων τοῦ Π.Σ.Ε., «Περὶ τοῦ Βαπτίσματος, τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ τοῦ Λειτουργήματος» (Amt, Ministère, Ministry), ἵνα λάβουν θέσιν, διὰ νὰ σημειώσωμεν βραχυτάτας τινὰς παρατηρήσεις, ἐφ' ὅσον εἰς τὸ τελευταῖον, τὸ 3ον κείμενον, τὸ καὶ μεγαλύτερον, ὀρίσθημεν ὡς εἰσηγητῆς τῆς εἰδικῆς ὑποεπιτροπῆς τῆς Ἰ. Συνόδου, ἥτις ἀπεδέχθη τὴν ἡμετέραν πρότασιν, μετὰ γνώμην τῆς Ἐπιτροπῆς «Ἐξωτερικῶν καὶ Διορθοδόξων καὶ Διαχριστιανικῶν σχέσεων», νὰ ὀρίσθῃ ἡ εἰδικὴ ὑποεπιτροπὴ διὰ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ Π.Σ.Ε.

1. Τὸ ὄλον κείμενον: Taufe, Eucharistie und Amt ἔχει ὑπότιτλον Konvergenzerklärungen der Kommission für Glauben und Kirchenverfassung des Ökumenischen Rates der Kirchen (Frankfurt 1982), ἤτοι «Βάπτισμα, Θ. Εὐχαριστία καὶ Λειτουργία (ἀνεπίτρεπτος ἢ μετάφρασις διὰ τοῦ Ἱερωσύνης). Συγκλίνουσαι δηλώσεις(!) τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν».

2. Τὸ κείμενον, ὑποστὰν ἐπεξεργασίαν εἰς τὴν Ἀκκρα τῆς Γκάνα, τελικῶς ἐγράφη εἰς τὴν Λίμα τοῦ Περού καὶ παρουσιάσθη εἰς Βανκούβερ, διὰ νὰ ἐγκριθῇ ἢ ἀποστολῇ του εἰς τὰς Ἐκκλησίας.

3. Ἐπιγραφόμενον πρότερον ὡς «Konsensus», τ.ἔ. συμφωνία, καὶ καταπολεμηθέν, ἀφοῦ διωρθώθη εἰς πολλὰ σημεῖα — ἡ λέξις συμφωνία ἦτο πάντῃ ἀκατάλληλος — ἐπεγράφη τελικῶς διὰ τοῦ ὄρου «συγκλίνουσαι δηλώσεις», ἐνῶ πρόκειται περὶ ἐκθέσεως συζητήσεων (Report, Bericht). Κακῶς, λοιπόν, ἐπεγράφη «δηλώσεις».

4. Ἡ ἔγκρισίς τῶν εἶχε τὴν ἔννοιαν αὐτὴν καὶ μόνον, διότι οὐδεὶς ἦτο ἐξουσιοδοτημένος διὰ «δήλωσιν», πολλῶ μᾶλλον, ὅτι περιέχει ἀντιφάσεις, π.χ. τὰς παραγρ. 23-24, καὶ ἀπαράδεκτα διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν, ὡς π.χ. τὴν χειροτονίαν τῶν γυναικῶν, ποῦ προσθέτει νέον ἐμπόδιον διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.

5. Εἶναι ὀρθόν, ὅτι ὑπάρχουν συγκλίνουσαι ἀπόψεις, ἀλλὰ χρειάζεται συζήτησις εἰδικῶν διὰ νὰ ἐπισημανθοῦν.

6. Ταῦτα ἀναφερόμενα εἰς δογματικὰ ζητήματα φυσικὸν εἶναι νὰ στεροῦνται ἀκριβείας (Akribie).

7. Ἡ ἐκ μέρους τῶν πραγματικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὑπὸ τῶν Καθολικῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἀποδοχὴ ἔνεκα τῶν ἀνωτέρω λόγων ἀποκλείεται.

8. Οὐχ ἦττον ὅμως, ἔνεκα τῆς ὑπάρξεως σημείων ἐπαφῆς καὶ διὴ καὶ τῆς προτάσεως, περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ θεσμοῦ «τῆς Ἐπισκοπῆς», ὡς βασικοῦ διὰ τὴν Ἐνότητα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νὰ σχολιασθοῦν καὶ νὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τὸ Π.Σ.Ε., ὡς χρήσιμα πιθανῶς εἰς τὰς ἐπιτροπὰς τῶν ἐπισήμων διμερῶν διαλόγων. Πρέπει δηλαδὴ νὰ ἀποφασίσουν αἱ Σύνοδοι μὲ τὴν ἔνδειξιν ὅτι εἶναι χρήσιμοι.

Ἡ ζητουμένη Rescriptio σημαίνει ἐν προκειμένῳ παραλαβὴ πρὸς γνῶσιν καὶ μελέτην: Πρέπει νὰ τονίσω ὅμως ὅτι ἡ Ἐνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν δὲν δύναται νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ Π.Σ.Ε., τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦν Ἐκκλησίαι καὶ μὴ Ἐκκλησία — παραφυάδες τοῦ ἀπελπιστικῶς διηρημένου Προτεσταντισμοῦ, διότι εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποκτήσουν μίαν Ἐκκλησιολογίαν αἱ 308 «Ἐκκλησίαι» κλπ. ὡς θεμέλιον τῆς Ἐνώσεως.

9. Ὅθεν τὸ Π.Σ.Ε. πρέπει φυσικῶς ν' ἀσχοληται μὲ σοβαρὰ κείμενα, προπαρασκευαστικὰ τῆς Ἐνώσεως, διότι ὁ Οἰκουμενικὸς Διάλογος πρέπει νὰ εἶναι τῆς ἀληθείας τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ διαφυλασσομένης μετ' ἐπιστήμης.

10. Τὸ ὑπ' ὄψιν ζῶν κείμενον, καίτοι ἐν πολλοῖς σοβαρὸν θεολογικόν, στερεῖται ἱστορικοφιλολογικῆς θεμελιώσεως καὶ δὲν γνωρίζει, ὅτι ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ποῦ εἶναι ἡ Μία Ἐκκλησία, δεσμεύεται ἀπὸ τὴν Ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν, τὴν ἐπισκοπικῶς συντεταγμένην, ἡ ὁποία ἔδωσε τὸν Κανόνα τῆς Κ. Δ. καὶ τοὺς τρεῖς Ἱερατικοὺς βαθμοὺς καὶ τὴν Σύνοδον τῶν ἐπισκόπων, ὡς ὕψιστον ἀποφασιστικὸν ὄργανον — ὄχι συμβουλευτικόν, ὡς ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Δύσει — καὶ ἔχει ὑποχρεωτικῶς τὰς 7 Οἰκουμενικὰς Συνόδους, αἵτινες ἀνέπτυξαν εἰς ὄρισμένα σημεῖα τὴν Διδασκαλίαν μὲ ἀκρίβειαν (τὸ δὲ Οἰκουμενικὸν Σύμβολον τῆς Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως [381], τὸ ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος προέτεινε νὰ γίνῃ δεκτόν, εἶναι ὄντως Οἰκουμενικὸν καὶ τὸ καλλίτερον ὄλων) καὶ δὲν δύναται ν' ἀποστῇ ἀπ' αὐτῶν.

Ἴδου ἐν ἔργον θετικόν, ποῦ πρέπει νὰ περαιώσῃ τὸ Οἰκουμενικὸν Συμ-

βούλιον μὲ τὴν συνείδησιν, ὅτι συμβάλλει εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς Ἑνώσεως.

11. Ἐπειδὴ τὸ θέμα «ὁ ἐπίσκοπος» καὶ ἡ «ἀποστολικὴ Διαδοχὴ» συνέχονται πρὸς τὴν εὐτυχῶς πρὸς τὴν προταθεῖσαν ἐν Λίμα τοῦ Περού (1982) εἰς τὸ γ' κείμενον εἰσαγωγὴν «τῆς Ἐπισκοπῆς» ὡς θεσμοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἐπιβάλλεται νὰ συνεχίσωμεν οἱ Ὁρθόδοξοι τὴν ὑποστήριξιν, διότι πρόκειται περὶ βασικοῦ σημείου τῆς Ἐκκλησιολογίας, ἀφοῦ δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Παραδόσεως (ἀποστολικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς) ἰδίᾳ τῶν δύο πρώτων αἰώνων. Διὰ τοῦτο γράφεται τὸ παρὸν βραχὺ σημείωμα, διὰ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τόσον τῶν Ἐκκλησιῶν μας, ὅσον καὶ τοῦ Π.Σ.Ε. περὶ τῶν ἐρευνῶν τῶν δύο βαρυσημάτων θεμάτων, αἱ ὁποῖαι ἐλάχιστα ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν 3 κειμένων καὶ δὴ τοῦ 3ου καὶ σπουδαιότερου διὰ τὴν Ἐκκλησιολογίαν κειμένου.

Ἡ ἐξάντλησις τῶν μνημονευθεισῶν ἐν τῷ Προλόγῳ σχετικῶν ἐργασιῶν μου ἐπιβάλλει τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος σημειώματος, περιέχοντος βραχέα τινὰ περὶ τῶν πορισμάτων καὶ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν.

#### Γ'. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΤ' ΕΠΙΛΟΓΗΝ

K. Beyschlag, Clemens Romanus und der Frühkatholizismus. Untersuchungen zu I Clemens 1-7, Tübingen 1966.

H. Campenhausen, von, Lehrerreihen und Bischofsreihen im 2. Jahrhundert, in Memoriam E. Lohmeyer, Stuttgart 1951.

Τοῦ ἰδίου, Kirchliches Amt und geistliche Vollmacht in den ersten drei Jahrhunderten, Bh. Theol., Tübingen 1953.

Τοῦ ἰδίου, Tradition und Leben - Kräfte der Kirchengeschichte in Aufsätzen und Vorträgen, Tübingen 1960.

Τοῦ ἰδίου, Aus der Frühzeit des Christentums. Studien zur Kirchengeschichte des ersten und zweiten Jahrhunderts, Tübingen 1963.

E. Caspar, Die älteste römische Bischofsliste. Kritische Studien zum Formproblem des eusebianischen Kanons, sowie zur Geschichte der ältesten Bischofslisten und ihrer Entstehung aus apostolischen Sukzessionsreihen, ἐν Schriften der königlichen Gelehrten-Gesellschaften - Geisteswissensch. Klassen, 2, 4, Berlin 1926.

Π. Κ. Χρήστου, Ἑλληνικὴ Πατρολογία. Τόμος Β'. Γραμματεία τῆς περιόδου τῶν διωγμῶν, Θεσσαλονίκη 1978.

Y. Congar, Der Laie. Entwurf einer Theologie des Laientums, Übertragung ins Deutsche von der Gemeinschaft der Dominikaner in Walberger, Stuttgart 1964.

Το ὑ ἰ δ ἰ ο υ, Das Bischofsamt in die Weltkirche, Stuttgart 1964.

A. d. v o n H a r n a c k, Einführung in die alte Kirchengeschichte. Das Schreiben der römischen Kirche an die Korinthische aus der Zeit Domitians (I. Clemensbrief), Leipzig 1929.

Επισκοπέ and episcopate in ecumenical perspective. Faith and Order paper 102. World Council of Churches, 1980.

Ἰ ω. Κ α ρ μ ῖ ρ η, Τὰ Δογματικά καὶ Συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, 2α ἔκδοσις, Ἐν Ἀθήναις 1960.

Το ὑ ἰ δ ἰ ο υ, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία. Δογματικῆς Τμήμα Ε', Ἀθήναι 1973.

Γ ε ρ. Ἰ. Κ ο ν ἰ δ ἄ ρ η, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μέχρι σήμερον, Ὀρθοσκυτικὴ καὶ Χριστιανικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τ. Γ' (1938), σ. 156-400. (Ἀνάτυπον: Ἐπίτομος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος 49/50-1938. Μετὰ Εἰσαγωγῆς, Ἀθῆναι 1938). Πρώτη μνεῖα ἀρχῶν ἐρεῦνης.

Το ὑ ἰ δ ἰ ο υ, Νέαι ἐρευναι πρὸς λύσιν τῶν προβλημάτων τῶν πηγῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ (34-156 μ.Χ. π.). Οἱ Λειτουργοὶ καὶ τὰ λειτουργήματα. Τόμος Α'. Εἰσαγωγή. Τεύχος Ιον. Αἱ νέαι φιλολογικοῖστορικαὶ θέσεις καὶ αἱ πηγαί, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τ. Γ' 1954-1955 (1956), σ. 219-295. (Ἀνάτυπον, Ἀθῆναι 1956).

Το ὑ ἰ δ ἰ ο υ, Γενικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. (Ἐπέκτασις παραδόσεων). Εἰσαγωγή Α' καὶ Β' καὶ Βιβλίον Α'. Περίοδος Α' (τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ Καθολικισμοῦ), Ἐκδοσις Β' ἐπιηυξημένη, Ἐν Ἀθήναις 1957.

Το ὑ ἰ δ ἰ ο υ, Νέαι ἐρευναι πρὸς λύσιν τῶν προβλημάτων τῶν πηγῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ (34-156 μ.Χ. π.). Οἱ Λειτουργοὶ καὶ τὰ λειτουργήματα. Τόμος Γ'. Τεύχη πορισμάτων (β), Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τ. ΙΑ' (1955-1956), σ. 211-223. (Ἀνάτυπον, Ἀθῆναι 1957).

Το ὑ ἰ δ ἰ ο υ, Ἡ φερομένη διαφορὰ μορφῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος ἐν τῷ ἀρχικῷ Χριστιανισμῷ (34-156 μ.Χ.). Πορίσματα Ἐρεῦνης, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 32 (1957), σ. 17-51. (Ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1957). Συμπληρωμένη καὶ βελτιωμένη 2α ἔκδοσις τοῦ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀκαδημίας κειμένου, Ἀθῆναι 1959.

Το ὑ ἰ δ ἰ ο υ, Ἡ σπουδαιότης τῶν περὶ τὸ πολίτευμα τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας ἐρευνῶν καὶ διὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν (μετὰ στοιχείων τῆς λύσεως), «Εὐχαριστήριον», Τόμος τιμητικὸς Ἀμίλκα Σ. Ἀλιβιζάτου, Ἀθῆναι 1958, σ. 188-215. (Ἀνάτυπον, Ἀθῆναι 1957).

Το ὑ ἰ δ ἰ ο υ, Α'. Νέαι ἐρευναι πρὸς λύσιν τῶν προβλημάτων τῶν πη-

γῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ (34-156 μ.Χ. π.). Οἱ Λειτουργοὶ καὶ τὰ λειτουργήματα. Τόμος Α'. Εἰσαγωγή. Τεύχος 2ον. Κατάταξις τῶν πηγῶν, σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν περιοχῶν καὶ ἱστορικὰ χάσματα, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τ. ΙΓ' (1959), σ. 218-304. (Ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1959).

Τοῦ ἰδίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μέχρι σήμερον (49/50-1951), Τόμος Α'. Ἀπὸ τοῦ Α' μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Η' αἰῶνος. Μετὰ εἰσαγωγῶν Α' καὶ Β', Ἐν Ἀθήναις 1954-1960.

Τοῦ ἰδίου, Der Historiker, die Kirche und der Inhalt der Tradition in den ersten zwei Jahrhunderten, Θεολογία, τ. ΛΑ' (1960), σ. 507-512. (Ἀνάτυπον, Athen 1960).

Τοῦ ἰδίου, Ὁ ἱστορικός, ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς παραδόσεως κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας, Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, τ. ΜΔ' (1961), σ. 65-71. (Ἀνάτυπον, Θεσσαλονίκη 1961).

Τοῦ ἰδίου, Περὶ τοῦ τοπικοῦ καὶ χρονικοῦ περιορισμοῦ ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὅρου «Ἐπίσκοποι καὶ Διάκονοι» καὶ τῆς σημασίας του διὰ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων τῶν πηγῶν τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 36 (1961), σ. 215-230. (Ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1961).

Τοῦ ἰδίου, Warum die Urkirche von Antiochia den «προεστῶτα πρεσβύτερον» der Ortsgemeinde als «ho Episkopos» bezeichnete, Münchener Theologische Zeitschrift, τ. 12 (1961), σ. 269-284. (Ἀνάτυπον, München 1961).

Τοῦ ἰδίου, Νέαι ἔρευναι πρὸς λύσιν τῶν προβλημάτων τῶν πηγῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ (34-156 μ.Χ. π.). Οἱ Λειτουργοὶ καὶ τὰ λειτουργήματα. Διατί ἡ πρώτη Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας ἐχαρακτήρισε τὸν «προεστῶτα πρεσβύτερον» τῆς τοπικῆς κοινότητος διὰ τοῦ «ὁ ἐπίσκοπος». Τόμος Γ'. Τεύχος ἀνεξάρτητον. (Ἀνακοίνωσις ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου 1960), Ἐν Ἀθήναις 1964.

Τοῦ ἰδίου, Διαδοχὴ Ἀποστόλων, Ὀρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τ. Δ' (1964) 1109-1121.

Τοῦ ἰδίου, De la prétendue divergence des formes dans le régime du Christianisme primitif. Ministres et ministères du temps des Apôtres à la mort de saint Polycarpe, Istina, τ. (1964), No 1, σ. 59-92. (Ἀνάτυπον, 1964).

Τοῦ ἰδίου, Διατί ἡ πρώτη Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας ἐχαρακτήρισε τὸν «προεστῶτα πρεσβύτερον» τῆς τοπικῆς κοινότητος διὰ τοῦ «ὁ ἐπίσκοπος», Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τ. ΙΕ' (1965), σ. 633-658.

Τοῦ ἰδίου, De la prétendue divergence des formes dans le régime

du Christianisme primitif. Ministres et ministères du temps des Apôtres à la mort de Saint Polycarpe. (Communication à l'Académie d'Athènes. 2a traduit du grec par l'archimandrite Agathangelos Tabouratzakis. Extrait de la revue «Istina», 1964, pp. 59-92), Paris 1966. Β' γαλλική έκδοσις τῆς μεταφράσεως.

Το ὕϊδίου, Zur Frage nach der Einheit der Kirche. Gedanken zur ökumenischen Bewegung. «Stimmen der Orthodoxie zu Grundfragen des II Vatikanus», herausgegeben von Damaskinos Papandreou, Herder, Wien-Freiburg-Basel 1969, σ. 373-385. (Ἀνάτυπον, Basel 1969).

Το ὕϊδίου, Ἡ θέσις τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν. Αἷτια τῆς διαιρέσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐνότης κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα. Μελέτη. Δοκίμιον ἱστορικὸν καὶ κριτικόν, Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος, τ. ΝΒ' (1970), I, σ. 437-445· II-III, σ. 327-342.

Το ὕϊδίου, Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἀπόψεως ὀρθοδόξου (Μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου [ἐπιδοθέντος εἰς τὸ Β' τμήμα τῆς ἐν Nairobi τῆς Kenya Ε' Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν], Θεολογία, τ. ΜΖ' (1976), σ. 177-179. (Ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1976).

Το ὕϊδίου, Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ ἐνότης αὐτῆς ἐξ ἀπόψεως ὀρθοδόξου (Ὁρθόδοξος θεώρησις κειμένων τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, Γενεὴ 1976), Θεολογία, τ. ΜΖ' (1976), σ. 928-935.

Το ὕϊδίου, «Ἡ Ἐπισκοπή». Τὸ ἀποστολικὸν λειτουργήμα — Διακονία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐν αὐτῷ διαδοχὴ. Ἐξέτασις τῶν πηγῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Πολιτεύματος τῶν δύο πρώτων αἰώνων: ἐπισκοπὴ - τόπος - ἐπίσκοπος «τὰ δῶρα τῆς ἐπισκοπῆς» = Θεία Εὐχαριστία καὶ οἱ χαρισματοῦχοι. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ π. Θεολογία, Ἀθήνα 1983.

Το ὕϊδίου, Ökumenischer Dialog ohne «Konsensus». Wie kann die Una Sancta wiederhergestellt werden? Würzburg 1983, σσ. 318. Ἑλληνικὴ περίληψις σσ. 45. Μετὰ πλουσίας βιβλιογραφίας ὡσαύτως κατ' ἐπιλογὴν καὶ μὲ ἓνα χάρτην τῆς θριαμβευτικῆς πορείας τοῦ ὄρου «Οἱ πρεσβύτεροι» ἀπὸ Ἱεροσολύμων μέχρι Ρώμης καὶ ἓνα πίνακα ἐρμηνευτικῆς ἑναρμονίσεως τῶν πηγῶν περὶ τοῦ πολιτεύματος καὶ διὰ τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος τῆς φερομένης διαφορᾶς μορφῶν τοῦ πολιτεύματος:

|                 |           |                 |
|-----------------|-----------|-----------------|
|                 | ἐπίσκοποι | ὁ ἐπίσκοπος     |
| οἱ πρεσβύτεροι: |           | τὸ πρεσβύτεριον |
|                 | διάκονοι  | οἱ διάκονοι     |

Προέκυψεν ἤδη ἡ ἀνάγκη νέας ἐκδόσεως πληρεστεράς.

Κ. Μ π ό ν η, Κλήμεντος Ρώμης ἐπιστολὴ Α' πρὸς Κορινθίους (Εἰσαγωγή - Κείμενον - Σχόλια), Ἀθήναι 1973.

Τοῦ ἰδίου, Συμπόσιον Πατέρων. Ἡ καλουμένη Β' ἐπιστολὴ Κλήμεντος Ρώμης «πρὸς Κορινθίους», Ἀθήναι 1976.

Τοῦ ἰδίου, Συμπόσιον Πατέρων. Ἀποστολικοὶ Πατέρες. Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας († 109 ἢ 107 μ.Χ.), Ἀθήναι 1976.

Τὰ ἀρχαῖα κείμενα εἰς τὴν σειρὰν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων. Τόμοι 1-5.

Ἰωάννου Σ. Ρωμανίδου, Ἡ σπουδαιότης τῶν περὶ τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἀρχηγόνου Ἐκκλησίας ἐρευνῶν τοῦ Γερασίμου Κονιδάρη διὰ τὴν Δογματικὴν καὶ Ἱστορίαν τῶν Δογμάτων, Κληρονομία, τ. 10 (1978), σ. 167-177.

Ἰ. Ζηζιούλα, Ἡ Ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, Ἀθήναι 1965. Πρώτη εὐρεῖα χρησιμοποίησις τῶν ἐρευνῶν μου.

Τοῦ ἰδίου, Priesteramt und Priesterweihe im Licht der östlich-orthodoxen Theologie. Questiones Disputatae 50, Freiburg-Basel-Wien 1973, σελ. 72-113.

Τοῦ ἰδίου, Δύο ἀρχαῖαι παραδόσεις περὶ Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς καὶ ἡ σημασία των, («Ἀντίδωρον Πνευματικὸν» τιμητικὸς τόμος εἰς Γερ. Κονιδάρην, Ἀθήναι 1981, σελ. 683 κ.ἑξ.

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 174/2 τοῦ 8ου ἔτους (1977) τοῦ περιοδικοῦ «Ἐπίσκεψις» τοῦ Ὁρθοδόξου Κέντρου δημοσιεύονται: «Σχόλια, παρατηρήσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τοῦ κειμένου Βάπτισμα - Εὐχαριστία - Ἱερωσύνη τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως». Αἱ παρατηρήσεις ἀφοροῦν τὴν παλαιότεραν μορφήν τοῦ κειμένου τοῦ ὑποβληθέντος εἰς τὴν Συνέλευσιν τῆς Λίμα. Κάμνει ὀρθὴν διάκρισιν μεταξύ τῶν δύο μερῶν: Α. Βάπτισμα-Εὐχαριστία καὶ Β. Ἱερωσύνη!! Δὲν εἶναι δυνατὸν ὅμως νὰ γίνεταί λόγος περὶ Ἱερωσύνης οὔτε περὶ ἐρεύνης.

#### Δ'. ΠΕΡΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

*Ἡ σπουδαιότης τῆς φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐρεύνης τῶν πηγῶν τῶν δύο πρώτων αἰῶνων (Κ. Δ. καὶ λοιπῶν) καὶ τὰ πορίσματα αὐτῆς διὰ τὸν Οἰκουμενικὸν Διάλογον καὶ δὴ καὶ τὸ ζῶν κείμενον τοῦ Π.Σ.Ε., μετὰ τὴν πρότασιν τῆς Λίμα (Περσῶν) διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ θεσμοῦ (αὐτῆς Ἐπισκοπῆς) (1982).*

1. Πρέπει ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω (Γ') κειμένων, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐρευνητικῶν, νὰ γίνῃ συνείδησις εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους Θεολόγους καὶ τὰς Ἐκκλησίας μας, ποὺ ἀντιπροσωπεύονται εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν καὶ μὴ Ἐκκλησιῶν, Ὁμολογιῶν κ.λπ. Ὁργανώσεων, ὅτι ἡ Ἑνω-

σις τῶν Ἐκκλησιῶν θὰ προέλθῃ, ὅταν προέλθῃ, μόνον ἀπὸ τοὺς διμερεῖς διαλόγους καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ Π.Σ.Ε., ἔνθα εἶναι συγκεντρωμένοι 308 (;) Ἐκκλησιαί, Ὁμολογία κ.λπ. (Σημειωτέον ὅτι μόνον εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Πίστεως καὶ Τάξεως συνεργάζεται ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία). Τοῦτο εἶναι φυσικόν, διότι ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν χωρὶς μίαν Ἐκκλησιολογίαν (οὐσία, ιδιότητες καὶ ἐνότης) εἶναι ἀδύνατος. Εἶναι δυσχερέστατον τὸ ἐν λόγῳ πρόβλημα καὶ διότι ἀπαιτεῖ Γραφικὴν καὶ παραδοσιακὴν θεμελίωσιν καὶ ἀκρίβειαν. Ἐπειτα δεόν νὰ λεχθῆ, ὅτι διὰ τὸν Προτεσταντισμὸν εἶναι μέγα πρόβλημα ἡ ἐκκλησιαστικοποίησις αὐτοῦ.

2. Πρέπει ὡσαύτως νὰ γίνῃ συνειδήσις εἰς ὅλους τοὺς Θεολόγους τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς τῆς κανονικῆς συνεχείας τῆς Μιᾶς Ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὅτι, ἐφ' ὅσον ἀσχολοῦνται μὲ τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν, ἐκτὸς τῆς εὐρύτητος τοῦ Πνεύματος, πὺ πρέπει νὰ συνοδεύῃ τὸν Οἰκουμενικὸν Διάλογον, πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ αἱ ἐπόμενα προϋποθέσεις:

α) Ἡ βαθεῖα πεποιθήσις, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ διάλογος ὑποχρεωτικῶς πρέπει νὰ καταστῆ μεθοδευμένος διάλογος τῆς ἀληθείας, τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει περιεχομένης, δεδομένου ὄντος ὅτι ἡ Κ. Διαθήκη εἶναι «γεγραμμένη Ἀποστολικὴ παράδοσις», ἐξ ἧς ἀπέρρυσεν ἡ Ἐκκλησιαστικὴ συνδεομένη μετ' αὐτῆς ὀργανικῶς.

β) Πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἡ βαθεῖα ἐπιστημονικὴ πεποιθήσις ὅτι αἱ ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων Καθολικαὶ Ἐκκλησιαί τοῦ Β' αἰῶνος, αἱ ὁποῖαι συνεκέντρωσαν τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ. καὶ κατήρτισαν τὸν πρῶτον Κανόνα τῆς Κ. Δ. ὡς τὸ βιβλίον τῆς Ἐκκλησίας, ὡς Κανόνα τοῦ βίου αὐτῶν (πρῶτος κατάλογος συλλογῆς Muratori τέλος Β' αἰῶνος), ἦσαν ἐπισκοπικῶς συντεταγμένοι — εἶχον φυσικῶς τοὺς 3 Ἱερατικοὺς βαθμούς, ἀλλὰ μὴ καθιερωμένους ἀπολύτως ὄρους — termini technici — δι' ὃ καὶ ἀποκλείεται ἡ ἀποδοχὴ τῆς προτεσταντικῆς ἀπόψεως, ἣν φαίνεται ἀποδεχόμενον τὸ 3ον κείμενον (Amf) τοῦ Π.Σ.Ε., πὺ ἐστάλη εἰς Ἐκκλησίας διὰ νὰ λάβουν θέσιν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1985. Ποία εἶναι ἡ προτεσταντικὴ θέσις; Ἐφ' ὅσον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κ. Δ. ὑπῆρχον διάφορα πολιτεύματα, ἔπεται, ὅτι δύνανται νὰ ὑπάρχουν καὶ μετὰ τὴν Ἐνωσιν, πὺ ἐπιδιώκομεν σήμερον!

Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι φιλολογικὸν καὶ ἱστορικόν, ἐφ' ὅσον εἶναι φυσικόν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν ἀρχῇ ἐνότης ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν ὄρων (keine Uniformität, λέγει ὀρθῶς ὁ Ad. von Harnack).

Ἡ διαφωνία εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὄρων ἦτο βεβαίως φυσικὴ, διότι οἱ termini technici τῶν 3 Ἱερατικῶν βαθμῶν καθιερώθησαν τελικῶς καὶ μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Εἰρηναίου (κατὰ τὸ τέλος τοῦ Β' αἰῶνος) καὶ τοῦ Ἰππολύτου.

γ) Ἐντεῦθεν εἶναι εὐλογος ἡ ὑπαρξίς τῆς ἐπιστημονικῆς πεποιθήσεως,

ὅτι πᾶσαι αἱ πηγαὶ τῶν δύο πρώτων αἰῶνων πρέπει νὰ συνεξετάζονται μετὰ τῆς Κ. Δ. καὶ δὴ καὶ φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς, διότι ἐρμηνεύουσιν ἀλλήλας, ἢ δὲ διαφωνία εἰς τὰ οὐσιώδη, ἂν ὑπῆρχε δηλαδὴ καὶ ἀνεγνωρίζετο «ὁ ἐπίσκοπος», ἀνεξαρτήτως τοῦ ὄρου, ὡς διάδοχος τῶν Ἀποστόλων, ἔχων τὴν πληρότητα τῆς Ἱερωσύνης, ἀποκλείεται ὄχι μόνον ἕνεκα φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν μαρτυριῶν, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς ταπεινοφροσύνης τῶν ἡγετῶν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Μέγας μάρτυς εἶναι ἡ Ἀνωνυμία τῶν ἡγετῶν καὶ ἡ Α΄ Κλήμεντος.

3. Διατί προετάξαμεν τὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐρευνῶν καὶ μελετῶν;

α) Αἱ φιλολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἐρευναι, πὺθ ἀνεκοινώθησαν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν (1956 ἢ α΄ καὶ 1961 ἢ β΄) καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μονάχου (1960) προσάγουσιν ἀδιασείστως μαρτυρίας τῶν πηγῶν τῶν δύο πρώτων αἰῶνων, αἱ ὁποῖαι εἰσφέρουσιν ἐκάστη τὸ ἴδιον καὶ πᾶσαι συμβάλλουσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς ὀρθῆς ἱστορικῆς εἰκόνης τῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον μίαν κατὰ περιοχὴν ἐπισκοπὴν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν προεστῶτα καὶ συλλειτουργοὺς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ μία νθεῖαν Εὐχαριστίαν εἰς ἐκάστην περιοχὴν, μόνον δὲ κατὰ τὸν γ΄ αἰῶνα ἐσχηματίσθησαν ἐνορίαὶ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς πρεσβύτερον, τελοῦντα τὰ μυστήρια πλὴν τῆς Ἱερωσύνης<sup>5</sup>. Τοῦτο εἶναι θεμελιωδέστατον γεγονός, ὅπερ δὲν γνωρίζουσιν οἱ συντάκται τῶν 3 κειμένων τοῦ Π.Σ.Ε.

β) Εἶναι κοινὴ ἡ μαρτυρία τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ὅτι, ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Κ. Δ., ὑπῆρχε, ζῶντων ἔτι τῶν Ἀποστόλων — τοῦτο εἶναι βέβαιον ἀπὸ τὰς Πράξ. 21, 18, — ἡ συνήθεια νὰ διακρίνεται ὁ Προεστῶς, ὁ μετὰ ταῦτα κληθεὶς «ὁ ἐπίσκοπος», ὡς λειτουργὸς διάδοχος τῶν Ἀποστόλων, μόνον διὰ τοῦ ὀνόματος, ἐνῶ οἱ πρεσβύτεροι λειτουργοὶ ἦσαν συλλειτουργοὶ τοῦ Κυρίου λειτουργοῦ, ἀλλ' ἀπετέλουν ἀνώνυμον πλῆθος (12 ἢ 14). Ἡ ἔννοια τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς εἶναι ἀπλῆ ἀλλ' ἐντυπωσιακὴ καὶ ἰσχυρά, δι' ἣ καὶ διετηρήθη μέχρι σήμερον, ἐξαφανισθέντος τοῦ ἐπωνύμου διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐπισκόπων. Τὰ ἀρχαῖα κείμενα τὸ μαρτυροῦν, ὡς καὶ τὸ Liber Pontificalis. Καίτοι προίμως ἴσχυε τοῦτο καὶ ἐν Ἀνατολῇ (π.χ. ὁ Ἰγνάτιος), ἐν τούτοις ἀπεσαφηνίσθη ταχέως διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ὀνόματος τῶν πολιτῶν:

Β΄ αἰών. *Πολύκαρπος... Συμωναίου* (Ἰγνατίου, Πρὸς Συμωναίους, ἐπιγρ.)  
*«Μελίτων Σαρδιανῶν ἐπίσκοπος»*

ἀφοῦ πρότερον εἶχεν εἰσαχθῆ ἐν Ἱεροσολύμοις ἡ συνήθεια (42-62)

5. Πρβλ. Ἰ. Ζηζιούλα, Ἡ Ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, Ἀθήναι 1965.

*Ἰάκωβος καὶ οἱ πρεσβύτεροι* (Πράξ. 21, 17)

ἀντὶ τοῦ:

*Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι,*

διότι οἱ διάκονοι ὑπάρχουν ἀλλὰ δὲν ἀναφέρονται, ἅτε ὄντως βοηθοὶ τῶν πρώτων ἐν ταῖς Ἀγάπαις, μεθ' ὧν συνεδέετο ἡ Θ. Εὐχαριστία (Πράξ. κεφ. 6).

γ) Εἶπομεν, ὅτι ἔχομεν κοινὴν ἑμφάνισιν εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ τὴν Δύσιν τοῦ Διαδόχου τῶν Ἀποστόλων, διὰ μόνου τοῦ ὀνόματος ἢ μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ εἰς τὴν Δύσιν, τῶν ταπεινοφρόνων ἡγετῶν Ρωμαίων ἐπισκόπων — ὄχι Παπῶν — εὐρίσκομεν καὶ εἰς ἀπλοῦς ὄρους: «Ὁ Προεστῶς» (Ἰουστίνου, Ἀπολ. 65 καὶ 67) ἢ «ὁ πρεσβύτερος» ἐκ τῆς Β' καὶ Γ' Ἰωάννου, ὡς καὶ τὸ «συμπρεσβύτερος» τῆς Α' Πέτρου. Τὸ πλῆθος τῶν πρεσβυτέρων ἦτο ἀνώνυμον, ἀλλὰ ἦτο συμβούλιον συλλειτουργῶν καὶ συνεργῶν ὑπὸ τὸν ὑπεύθυνον ταπεινὸν ἡγέτην (3 χωρία τοῦ Εἰρηναίου εὔρε διὰ τοὺς ἐπισκόπους Ρώμης ὁ Βασίλειος Στεφανίδης)<sup>6</sup>.

Ἡ εἴσοδος τοῦ Ρωμαϊκοῦ Πνεύματος καὶ ὁ ἐκλατινισμὸς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἐκ Βορείου Ἀφρικῆς προελθὼν, ἤρχισε νὰ μεταβάλλῃ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως εἰς Ρωμαιοκαθολικὴν.

δ) Ἡ ἐνότις τῶν ἐπισκόπων ἦτο βασικὴ καὶ ἐνεφανίσθη εἰς Συνόδους ὡς ἀποφασιστικὸν ὄργανον, τελειωθὲν μὲ τὴν σύγκλησιν τῶν Οἴκουμενικῶν Συνόδων.

ε) Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐρμηνεύεται ὁ τύπος τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἐπισκόπων ἄνευ τοῦ τίτλου

*Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας*  
καὶ ὁ *Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος* κ.λπ.,

γεγονὸς σημαῖνον περιορισμὸν τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς ἐν τόπῳ.

στ) Ἐκ τῆς ἐρεῦνης, φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς, προκύπτει, ὅτι μέχρι οὐ καθιερωθῆ ὁ ὅρος «ὁ ἐπίσκοπος», ὃν εἰσήγαγεν ἡ Μήτηρ τῶν ἐξ Ἑθνῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ (Ἀντιόχεια Πράξ. 11, 20 καὶ 15 κεφ.) καὶ τῆς μεγάλης Ἱεραποστολῆς τοῦ Παύλου μὲ τὰς 4 περιοδείας του ἐχρησιμοποιοῦντο οἱ φιλολογικοὶ τρόποι ἐκφράσεως τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ (ὄχι ἀξιώματος, διότι ἡ λέξις ἀπουσιάζει, ἀπὸ τὴν Κ. Δ. καὶ τοὺς Ἀποστολικούς Πατέρας). Τοῦτο συνοψίζεται εἰς τὸν Χάρτην Α' τῶν ἐν Würzburg κατὰ τὸ 1983 δημοσιευθεισῶν ἐρευνῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ μεγάλη περὶ τῶν Ἀποστολικῶν Διαδοχῶν:

6. Βασίλειου Κ. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1959, σελ. 49, ὑποσημ. 7.

*᾽Όνομα:* Ἰάκωβος καὶ οἱ πρεσβύτεροι (Πράξ. 21, 18).

*Προεστὼς* (Ἰουστινῶ, Ἐπιτομή Α' 65 καὶ 67).

*Πολύκαρπος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρεσβύτεροι* (Πολύκαρπου ἐπιστολὴ  
Πρὸς Φιλιπησίους, ἐπιγρ.).

*᾽Ο πρεσβύτερος* (Εἰρηναῖος, παρ' Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία 5, 24,  
14, 15, 16).

*᾽Ο συμπρεσβύτερος* (Α' Πέτρου 5, 1).

*Πολύκαρπος Σμυρναῖον* (Ἰγνατίου, Πρὸς Πολύκαρπον, ἐπιγρ.).

*«Μελίτων Σαρδιανῶν ἐπίσκοπος»* (ΒΕΠΕΣ, τ. 4, σελ. 272).

*᾽Ο Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος* (Α' Οἰκουμένη).

*Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας.*

*᾽Ο ἐπίσκοπος* (Ἰγνατίου ἐπιστολαί).

ζ) Αἱ δύο ἀνακοινώσεις εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν ἀναφέρονται εἰς τὸ αἰνίγμα τῶν πηγῶν:

*πρεσβύτεροι ἢ ἐπίσκοποι  
διάκονοι*

Τοῦτο λύεται ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν πηγῶν, αἵτινες μαρτυροῦσιν, ὅτι τὸ μὲν α' οἱ *πρεσβύτεροι* ἦτο καθημερινόν, ἐξ οὗ ὁ Χάρτης τῶν Ἐκκλησιῶν περὶ τὴν Μεσόγειον, εἰς τὸ νέον ἔργον μου, δεικνύων τὴν θριαμβευτικὴν πορείαν τοῦ ὄρου ἐξ Ἱεροσολύμων μέχρι Ρώμης<sup>7</sup>, μέχρι τὰς 4 χρήσεις, τὸ δὲ β' ἦτο γραφικὸν περιορισμένης τοπικῆς καὶ χρονικῆς χρήσεως, προέρχεται δὲ ἀπὸ τὸ κεφ. 60, 17 τοῦ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου.

Ἐκ τούτων παραμένουν μέχρι σήμερον ἐν χρήσει:

1) *Πρεσβύτεροι τὴν ἡλικίαν*

2) *Πρεσβύτεροι = ἱερεῖς ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον*

ἐνῶ οἱ ἄλλοι δύο α' (ἐν Ρώμῃ)

*τὸ συναμφότερον  
Πρεσβύτεροι = ὁ πρεσβύτερος  
πρεσβύτεροι*

καὶ β' μόνον πολλοὶ πρεσβύτεροι (τ.ἔ. ὡσαύτως ἐν Ρώμῃ) («οἱ πρὸ Σοῦ πρεσβύτεροι», τοῦ Εἰρηναίου πρὸς Σωτήρα Ρώμης), τ.ἔ. ἐπίσκοποι, ἐξέλιπον.

η) Περὶ τὸ 200 μ.Χ. φαίνεται, ὅτι μὲ τὴν σταθεροποίησιν τῶν ὄρων

7. Gerassimos J. Konidaris, Ökumenischer Dialog ohne «Konsensus», Würzburg 1983, τέλος.

*ὁ ἐπίσκοπος  
τὸ πρεσβυτέριον  
καὶ οἱ διάκονοι*

ἐξέλιπεν ἡ τοπικὴ περιωρισμένη χρῆσις τοῦ ὄρου «ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι», εἰλημμένη ἀπὸ τὸ Ἡσαΐου 60, 17 πρὸς γραφικὴν θεμελίωσιν τοῦ Ἱερατείου (Πράξεις, Παύλου πρὸς Ἐφεσίους καὶ Φιλιπησίους, Πολυκάρπου πρὸς Φιλιπησίους).

θ) Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας δὲν ὑπῆρξε μονάρχης ἐπίσκοπος οὐδὲ Kollegiales Πολίτευμα, ἂν καὶ τὸ συναδελφικὸν πνεῦμα ἰσχύει εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν:

*«ἐπίσκοπος ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ»* (Ἰγνατίου, Φιλαδ. 4 καὶ Ἐφεσ. 4) ἢ  
*«Κλήμης καὶ οἱ πρεσβύτεροι προϋστάμενοι τῆς Ἐκκλησίας»* (Ποιμὴν  
τοῦ Ἑρμᾶ, ὄρασις β', IV).

Οἱ χαρισματοῦχοι δὲν ἀποτελοῦν ὀργάνωσιν<sup>8</sup>.

Αὐτὰ εἶναι ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ τὰ πορίσματα τῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐρευνῶν, αἱ ὁποῖαι ἤδη ἐν μέρει διὰ τῆς ἐνάρξεως τῆς νέας ἐρεύνης περὶ «τῆς ἐπισκοπῆς», ἡ ὁποία ἀπὸ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἔργου τῶν Ἀποστόλων («τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ — τοῦ Ἰούδα — λαβέτω ἕτερος», Πράξ. 1, 20) μετεβλήθη εἰς θεσμὸν τοπικὸν εἰς Ἐφεσον (Α' Τιμοθ. κεφ. 3), Ρώμην καὶ Κόρινθον καὶ εἶτα ἐγενικεύθη ὡς θεσμὸς τῆς ἐνότητος πάσης τοπικῆς Ἐκκλησίας<sup>9</sup>.

Ἡ ἔρευνα ὁμως συνεχίζεται. Ἦδη εὐρίσκεται ὑπὸ ἐκτύπωσιν ἡ μελέτη: «Διατί ἡ ἐπισκοπὴ εἶναι ἡ ἀποστολικὴ λειτουργία τῆς ἐνότητος τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας» (σελίδες δακτυλογραφημέναι 42). Δημοσιεύεται εἰς τὸν τόμον πρὸς τιμὴν τοῦ διαπρεποῦς ἀρχαιολόγου Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Γεωργίου Μυλωνᾶ, Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (50ετηρίς).

Ἐπίσης εὐρίσκονται ὑπὸ ἐπεξεργασίαν αἱ κατωτέρω ἐργασίαι:

8. Γ. Κονιδάρη, «Ἡ Ἐπισκοπή», Θεολογία, τ. 54 (1983).

9. Πρβλ. Ger. Konidaris, Zur Problematik der Frage der Sanktionierung der termini technici ἡ ἐπισκοπὴ, ὁ τόπος und ὁ ἐπίσκοπος in den Ortskirchen der zwei ersten Jahrhunderte, ἐν Romanitas Christianitas. Untersuchungen zur Geschichte und Literatur der römischen Kaiserzeit. Johannes Straub zum 70. Geburtstag am 18. Oktober 1982 gewidmet, Berlin - New York 1982, σσ. 244-250. Βλ. καὶ β' ἔκδοσιν μὲ πληρέστερον ἑλληνικὸν κείμενον ἐν «Θεολογία».

- α) («Ἡ Ἐπισκοπή»). Τοῦτο εἶναι τὸ τρίτον εὐρὸν κείμενον-πραγματεία, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδεικνύεται ἡ αἰωνία σύνδεσις Ἱερωσύνης, Θ. Εὐχαριστίας καὶ Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς.
- β) «Σύστασις τῆς Ἱερωσύνης καὶ ἀποστολικῆ λειτουργία ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν. Ἡ πληρότης τῆς Ἱερωσύνης καὶ ἡ Ἀποστολικὴ Διαδοχή».
- γ) «Γένεσις τῆς ἐπιστήμης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τάξεως (= ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου)». Ἡ σειρά τῆς μεγάλης ἐρεῦνης θὰ περιλάβῃ καὶ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Καθολικισμοῦ.

Τὸ γεγονός τῆς ταχείας ἐξαντλήσεως τῶν 1350 ἀντιτύπων τῆς πρώτης βασικῆς ἐρεῦνης τῆς ἀνακοινωθείσης ἐν τῇ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καὶ δημοσιευθείσης εἰς Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1957), τῶν ἀντιτύπων τῆς β' συμπεληρωμένης ἐκδόσεως αὐτῆς (1959), καὶ τῶν ἀντιτύπων τῆς β' γαλλικῆς μεταφράσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Centre ISTINA (Paris 1966) δέκα ἔτη μετὰ τὴν αὐτοπρόσωπον ἀνακοίνωσιν ἐν τῇ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καὶ 8 ἔτη μετὰ τὴν δημοσίευσιν περιλήψεώς μου εἰς τὴν γερμανικὴν εἰς τὸ περιώνυμον περιοδικὸν Zeitschrift für Savigny-Stiftung Kanonistische Abteilung, τ. 1958, σσ. 337-342 ἐπέβαλε τὴν ἀναδημοσίευσιν ὅλων μαζί τῶν ἐρευνῶν μου μετὰ τὴν νέαν μεγάλην ἔρευναν «Successiones Apostolorum» εἰς τὸ ἔργον «Ökumenischer Dialog ohne 'Konsensus'. Wie kann die Una Sancta wiederhergestellt werden?». Ἐν τούτοις ἐδημοσιεύθησαν μόνον αἱ δύο περιλήψεις καὶ μία γαλλικὴ μετάφρασις ὡς καὶ ἡ εὐρεῖα γερμανικὴ μετάφρασις τῆς β' ἀνακοινώσεως.

Ἡ ρωσικὴ μετάφρασις τῆς α' ἀνακοινώσεως ἐδημοσιεύθη προνοία τοῦ περιοδικοῦ Messenger τῆς Μόσχας τὸ 1958.

Ὅθεν ἐπιβάλλεται πλέον ἡ πλήρης ἐκδοσις τῶν ἐρευνῶν μετὰ τῶν προσθηκῶν περὶ ἐπισκοπῆς εἰς τὸ ἐν Würzburg κείμενον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐν τέλει εὐρυτάτην ἑλληνικὴν περίληψιν. Αὐτὰ τὰ κείμενα ἀποτελοῦν θεμελιώδη συμβολὴν εἰς τὴν πρότασιν τῆς Συνελεύσεως τῆς Λίμα περὶ εἰσαγωγῆς τῆς «ἐπισκοπῆς» καὶ τὴν πλήρη ἀναθεώρησιν τοῦ κειμένου «Amt» μετὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα.